1806'da bir Tıbhâne açılarak ilk defa tıp tahsiline başlandı. Tersâne-i Âmire 1913'te bölünerek Taşkızak Tersanesi donanmaya, Camialtı ve Haliç tersaneleri İnşâât-ı Bahriyye Şirket-i Osmâniyye'sine devredildi. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile Tersane'de gemi inşa faaliyetleri tamamen durdu. Nihayet 1925'te yapılan yeni bir düzenlemeyle Taşkızak Tersanesi Deniz Kuvvetleri'ne, Camialtı ve Haliç tersaneleri Türkiye Seyrisefâin İdaresi'ne devredildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Lingua Franca, s. 428-430; *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri* (nşr. Halil Sahillioğlu), İstanbul 2002, s. 70-74, 114, 146-149, 161-162, 163-164, 206; Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 184b-185b; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâretinin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985; W. Müller-Wiener, "Zur Geschichte des Tersâne-i Âmire in İstanbul", *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Armağanı*, İstanbul 1987, s. 253-273; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 2002; a.mlf., *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005; a.mlf., "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım", *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi* (ed. İdris Bostan – Salih Özbaran), İstanbul 2009, I, 122; Kemal Beydilli, "Savaş Eğitiminde Okullaşma (1775-1807)", *a.e.* (ed. Zeki Arıkan – Lütfü Sancar), İstanbul 2009, II, 274-279; C. Imber, "Tersâne", *EI²* (İng.), X, 420.

İDRİS BOSTAN

TERSANE SARAYI

(bk. AYNALIKAVAK SARAYI).

TERŞÎH
(الترشيح)

Bir ifadeye kendi sayesinde edebî anlam yüklenen destekleyici öğe anlamında belâgat terimi.

Sözlükte "terlemek, nemlenmek, sızmak" anlamlarındaki **reşh** (**reşehân**) kökünden türeyen **terşîh** "terbiye etmek, yetiştirmek, bir kimseyi bir göreve hazırlamak" demektir (*Lisânü'l-ʿArab*, "rşḥ", md.). Belâgatta terşîh bir ifadeye kendi sayesinde edebî anlam yüklenen destekleyici ve hazırlayıcı öğedir (İbn Ebü'l-İsba', s. 271; İbn Hicce, II, 297; Nablusî, s. 106). Terşîhte bir lafzın başka bir lafzı edebî kullanıma hazırlaması, edebî bir anlam yüklenebilmesi için onu desteklemesi söz konusudur. Bundan dolayı terşîh müstakil bir sanat olmadığı gibi herhangi bir edebî sanatla da sınırlı değildir; istiare, tevriye, tıbâk (tezat) gibi birçok edebî sanatı hazırlayıcı, destekleyici ve pekiştirici öğe biçiminde bulunur (İbn Ebü'l-İsba', s. 273; İbn Hicce, II, 297; İbn Ma'sûm, VI, 163). Fahreddin er-Râzî ile Sekkâkî muhtemelen istiâre-i terşîhiyye (muraşşaha) bağlamında terşîh terimine temas eden ilk müelliflerdir. Râzî'ye göre bu tür istiarede terşîh, "müstear minh (müşebbeh bih) tarafına itibar edildiğini gösteren ve onunla ilgili olan ilâve ifadeler" anlamına gelir (*Nihâyetü'l-îcâz*, s. 249). Sekkâkî'ye göre ise müstear minh tarafını güçlendiren, onunla ilgili tâli vasıf ve kayıttır (*Miftâḥu'l-ʿulûm*, s. 385). Terşîhi müstakil bir edebî tür gibi ele alıp açıklayan ilk yazar İbn Ebü'l-İsba' olmuştur. Daha sonra İbn Hicce, Süyûtî, İbn Ma'sûm, Abdülganî en-Nablusî ve Cermânûs Ferhâd gibi müellifler onun ortaya koyduğu tanım ve çerçeveyi aynen nakletmiş, örnekleme dışında kayda değer bir şey eklememiştir.

Terşîhin istiare bağlamında kullanımına örnek olarak, "أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فماَ ربحت تجارتهم" (Onlar dalâleti hidayet karşılığında satın aldılar da ticaretleri kâr etmedi) âyeti (el-Bakara 2/16) zikredilebilir. Burada satın alma (iştirâ) "değişme" (istibdâl) mânasında istiâre-i asliyye şeklinde kullanılmış, bu asla uyarak "değiştiler" (استبدلوا) anlamında "satın aldılar" (اشتروا) istiâre-i tebeiyyesi gerçekleşmiş, müşebbeh bih olan "satın aldılar" ifadesini güçlendirmek için onunla ilgili bir terşîh kaydı mahiyetinde "ticaretleri kâr etmedi" ifadesi istiareye ek olarak getirilmiştir. Ebü'l-Kāsım es-Semerkandî'nin istiare konusunda kaleme aldığı *Ferâ'idü'l-fevâ'id* adlı eserinin üçüncü bölümünde terşîh meselesi ayrıntılı biçimde ele alındığı ve özgün bir yaklaşım ortaya konulduğu için esere *er-Risâletü't-terşîḥiyye* adı da verilmiştir.

Terşîhin tevriye bağlamında kullanımına örnek olarak, "اذكرني عند ربك فأنسيه الشيطان ذكر ربّه" (Beni efendinin yanında an, ancak şeytan efendisine anmayı ona unutturdu) âyeti (Yûsuf 12/42) verilebilir. Burada "ربك" (efendinin) lafzı, "ربه" kelimesini tevriye eksenli bir anlam (uzak anlamı olan "efendi, sahip" anlamı) yüklenmesi için hazırlayan bir terşîh işlevi görmüştür. Zira "ربك" kelimesiyle hem "Allah" hem "kral, efendi, sahip" anlamı murat edilebilir. Söz, "اذكرني عند ربك" (Beni efendinin yanında an) cümlesi anılmadan sadece "فأنسيه الشيطان ذكر ربّه" (Şeytan efendisine anmayı ona unutturdu) ifadesiyle sınırlı kalsaydı o zaman "ربّه" lafzı sadece Allah'a yönelik olacak, "kral, efendi" anlamına hamli (tevriye) imkânsız hale gelecekti. Sadece "kral" anlamını yüklenme durumu olan "ربّك" lafzının önceden anılmasıyla "ربّه" lafzına her iki anlamı yüklenme imkânı verilmiş ve uzak anlamın kastedilmesini hazırlayarak tevriye sanatının icrasına imkân sağlanmıştır (İbn Ebü'l-İsba', s. 273-274; İbn Hicce, I, 249). Hz. Ali'nin Eş'as b. Kays hakkındaki "وهذا كان أبوه ينسجُ الشمالَ باليمين" (Bunun babası sağıyla kadife ihramlar, örtüler diker) sözünde de "yemîn" (sağ el) ifadesi geçmeseydi veya onun yerine "el" (يد) kelimesi kullanılsaydı "şimâl"in yakın anlam olarak "sol el" ve uzak anlam olarak "kadife ihramlar, örtüler" anlamında tevriyeye hamli mümkün olmazdı (İbn Ebü'l-İsba', s. 271).

Terşîhin tıbâk sanatı bağlamında kullanmasına örnek olarak da Mütenebbî'nin, "لو رأيتِ لهيبَهُ يا جنَّتي لظَنَنتِ فيه جهنّما" (Bir kalbin çarpıntısı ki [içinde tutuşan] alevini görseydin ey cennetim / [o kalbin] içinde cehennem [tutuşuyor] zannederdin) beyti (*Dîvân*, IV, 28) zikredilebilir. Çünkü beyitte "ياجنَّتي" lafzı "جهَنَّمَ" lafzını tıbâk eksenli bir kullanıma hazırlamıştır. Onun yerine "يامنيتي" (ey arzum), "يابغيتي" (ey maksudum) gibi başka bir ifade de kullanılsaydı beyitte tıbâk sanatı söz konusu olmayacaktı (İbn Ebü'l-İsba', s. 271-272; İbn Hicce, II, 297).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 420-421; Mütenebbî, *Dîvân* (Ukberî, *et-Tibyân fî şerḥi'd-Dîvân* içinde, nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Beyrut 1397/1978, IV, 28; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâġa*, Beyrut 1385/1965, s. 232; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-îcâz fî dirâyeti'l-îʿcâz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 249; Ebû Ya'kūb es-Sekkâkî, *Miftâḥu'l-ʿulûm* (nşr. Naîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 385; İbn Ebü'l-İsba', *Taḥrîrü't-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1416/1995, s. 271-274; İbn Hicce, *Ḫizânetü'l-edeb*, Sayda 1426/2006, I, 249; II, 297-298; İbn Ma'sûm, *Envârü'r-rebîʿ fî envâʿi'l-bedîʿ* (nşr. Şâkir Hâdî Şükr), Necef 1388/1968, VI, 163; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *Nefeḥâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 106-107; Ahmed Matlûb, *Muʿcemü'l-muṣṭalaḥâti'l-belâġıyye ve teṭavvürühâ*, Bağdad 1406/1986, s. 132-134; İn'âm Fevvâl Akkâvî, *el-Muʿcemü'l-mufaṣṣal fî ʿulûmi'l-belâġa*, Beyrut 1413/1992, s. 305-306.

HALİL İBRAHİM KAÇAR

TERTÎB
(الترتيب)

Filâlîler'de XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında yapılan vergi düzenlemesi.

Sözlükte "sıralamak, düzenlemek" anlamındaki **tertîb** kelimesi, Filâlîler'de XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında yapılan ve daha sonra Fransa himaye yö-